

CAHİT SITKI TARANCI'NIN *DEĞİRMEN* ŞİİRİNİ PSİKANALİTİK EDEBİYAT KURAMI AÇISINDAN OKUMA DENEMESİ

CAHIT SITKI TARANCI'S TRIAL READING DEĞİRMEN POETRY IN TERMS OF PSYCHOANALYTIC LITERATURE THEORY

Özge DİKMEN

Araştırma Görevlisi, Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Tunceli/Türkiye

*Research Assistant, Munzur University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and
Literature, Tunceli/Turkey*

oz_gedikmen@hotmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-8828-0139

Hüsrev AKIN*

Dr. Öğr. Üyesi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Erzincan/Türkiye

*Assist. Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Science and Literature, Department
of Turkish Language and Literature, Erzincan/Turkey*

* husrevakin@gmail.com (Corresponding Author-Sorumlu Yazar)

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9844-1781

Atf/©: *Dikmen, Özge & Akın, Hüsrev (2019). "Cahit Sitki Tarancı'nın Değirmen Şiirini Psikanalitik
Edebiyat Kuramı Açısından Okuma Denemesi", Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi, Yıl 12, Sayı 2, ss.211-222*

Citation/©: *Dikmen, Özge & Akın, Hüsrev (2019). "Cahit Sitki Tarancı's Trial Reading Değirmen
Poetry In Terms Of Psychoanalytic Literature Theory" Erzincan University Journal of Social
Sciences Institute, Year 12, Issue 2, pp.211-222*

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi- Erzincan University Journal of Social
Sciences Institute

SBDER-31, Aralık-December 2019 Erzincan

E-ISSN-2148-9289

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 19.11.2019
Kabul Tarihi-Accepted Date : 13.12.2019
Sayfa-Pages : 211-222

<http://dergipark.gov.tr/erzisosbil>

This article was checked by *iThenticate*

CAHİT SITKI TARANCI'NIN DEĞİRMEN ŞİİRİNİ PSİKANALİTİK EDEBİYAT KURAMI AÇISINDAN OKUMA DENEMESİ

Cahit Sitki Taranci's Trial Reading Değirmen Poetry In Terms Of Psychoanalytic Literature Theory

Özge DİKMEN

Hüsrev AKIN

“Bilmek acı çekmektir. Ve bildik.”

Pablo Neruda

Öz:

Sanatçının hayatı ve kişilik özelliklerine gösterilen alaka 20. yüzyılda Sigmund Freud'un temellerini attığı bireyin bilinçaltı dünyasına inmeyi amaçlayan psikanaliz yöntemiyle daha teknik bir hâle gelmiştir. Bireyin tutum ve davranışlarının açıklanması noktasında bilinçaltının verilerinden yararlanılmıştır. Bir birey olan sanatçının yaratma eyleminin kaynaklarını bilinçaltına dayandıran psikanalist kurama göre sanatçının gerek kişiliği, gerekse yarattığı edebi eserin açıklanması noktasında psikanalizmin verilerinden yararlanılabilmektedir. Bu yöntemde sanatçının psikolojik durumu ve vücuda getirdiği eser arasında birebir alaka kurulmaktadır. Sanatçıyı nevrotik bir kişilik olarak gören Freud onu yazmaya iten dürtülerin bilinçaltında saklı olduğunu ve onun bu dürtüleri bastıramadığı için eseri yoluyla açığa çıkararak tatmine ulaştığını düşünmektedir. Cumhuriyet döneminin önemli şairlerinden biri olan Cahit Sıtkı'nın şiirlerinin de onun psikolojisinden izler taşıdığını söylemek mümkündür. Bu sebeple çalışmada şairin Değirmen şiiri psikanalitik edebiyat kuramı açısından okunmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat-Psikoloji, Şiir, Psikanalizm, Bilinçaltı.

Abstract:

The relevance of the artist's life and personality has become more technical in the twentieth century with the psychoanalytic method of descending into the subconscious world of the individual that Sigmund Freud laid the foundations for. The data of the subconscious was used to explain the attitudes and behaviors of the individual. According to the psychoanalyst theory, which bases the sources of the act of creation as an individual on the subconscious, the data of psychoanalysis can be utilized both in terms of the personality of the artist and the explanation of the literary work he creates. In this method, one-to-one relevance is established between the psychological state of the artist and the work he brings to the body. Freud, who sees the artist as a neurotic personality, thinks that the impulses that push him to write are hidden subconsciously, and that he cannot suppress these impulses, and thus, through his work, he is satisfied. It is possible to say that the poems of Cahit Sıtkı, one of the important poets of the Republican era, bear traces of his psychology. In this study, the poem of Değirmen poem will be read in terms of psychoanalytic literary theory.

Keywords: Literature-Psychology, Poetry, Psychoanalysis, Subconscious.

1. GİRİŞ

1.1. Edebiyat ve Psikoloji

Edebiyat psikolojisinin bir bilim olarak ortaya çıkışı ve edebi eserde yer alan psikolojik öğelerin tespiti Sigmund Freud ile başlamaktadır. O; genelde sanat eseri, özelde edebi eser üzerinde düşünülmüş ve hem sanat eserini hem de onun yaratıcısı olan sanatçıyı psikanalitik

bir bakışla değerlendirmiştir (Emre, 2005: 291). Freud'dan sonra da Adler, Jung, Fromm gibi psikolojinin önemli isimleri edebiyat psikolojisi üzerine çalışmalar yapmışlardır.

Bireyin psikolojisi ile edebiyat genelde iç içe düşünülmektedir ve “eserin ortaya çıkma bilincinden, yaratılma sürecine, ortaya çıktıktan sonra, okuyucuyla buluşmasına kadar pek çok aşamayla psikoloji ilişkilendirilmiştir.” (Emre, 2005: 293)

İnsanı bir bütün olarak ele alıp onun doğasına yaklaşma noktasında ortaklık gösteren psikoloji ve edebiyat “insan ruhunu kavramaya, onun düşünce, davranış ve duygularına yön veren bilinçaltı süreçlerine daha yakından bakmaya ve onu çevresinden koparmadan bir bütün olarak görmeye çabalayan çalışma sahalarıdır.” (Emre, 2005: 294)

Kendi içinde sınırları belli olan edebiyat ve psikolojinin ortak yanları olduğu gibi farklı yanları da bulunmaktadır. Bununla birlikte edebiyat ve psikoloji, edebi eserin yaratıcısı olan yazar ve onun eseri hakkında karşılıklı olarak birbirlerine malzeme sağlayabilmektedirler. Bu noktada her ikisinin de insanı ele aldığını, dilden yararlandığını, bilinçaltına ve hayalgücüne önem verdiğini, benzer çözümleme yöntemlerini kullandığını, çağrışım metodunun her ikisi için de önemli olduğunu söylemek mümkündür (Emre, 2005: 298- 308). Bunun yanında “insanı temel almalarına ve bu kadar ortak özellikleri olmasına rağmen edebiyat ile psikolojinin hem insana yaklaşımında kullandıkları metodoloji, hem de onun doğasını anlama çabasında ortaya koydukları duruş ve perspektif birbirinden farklıdır.” (Emre, 2005: 308)

Edebi eserin yaratıcısı olan yazarın psikolojisini anlamak, onun edebi esere yansımalarını tespit etmek, edebi eserdeki kurmaca kişilerin iç dünyalarını çözebilmek noktasında edebiyat psikolojiden yararlanmaktadır. Edebi eserlerde birebir örtüşme hâlinde olmasa da az veya çok çağının psikolojisinden izler görmek mümkündür, bu noktada edebi eser çağının ruhuna ve psikolojisine ayna tutmaktadır. Bu da yazarın içinde yaşadığı toplumun üyesi olmasından kaynaklanmaktadır. “En genel anlamıyla psikoloji insan duygu ve davranışlarının sebepleri üzerine yoğunlaştığı ve bu yoğunlaşmayı da onun en bilinmez yanına bilinçdışına döndürdüğü projektörlerle yaptığı için edebi eser öznesi olan yazar ve şairin ruh dünyasını, onu yazmaya iten etkenleri açıklamakta edebiyat bilimine yardım edebilir.” (Emre, 2005: 312) Bu noktada edebi eserin kendisinden hareketle onun yaratıcısı olan sanatçı hakkında, sanatçıdan hareketle de edebi metin hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

Yaratma eylemi ile nevroz arasında sıkı bir ilişki olduğunu düşünen, sanatçının eserini yaratmasında bilinçaltını önemli bir unsur olarak gören Freud'un bilinçaltıyla ilgili tespitlerine dayanmakta olan psikanalist edebiyat kuramını “bazıları sanatçının psikolojisini, bilinçaltı dünyasını, cinsel komplekslerini vb. ortaya çıkartmak için; bazıları aynı zamanda bu buluşları eserlerini yorumlamak için kullanmış, yine bazıları da eserlerindeki kişilerin psikolojisini, davranışlarını açıklamak amacıyla bu kişilere uygulamışlardır.” (Moran, 1988: 132)

Psikanalitik eleştiri sonucunda ulaşılan anlamın diğer tüm anlamlarla özel bir bağı olduğunu ifade eden Oğuz Cebeci'ye göre “psikanaliz edebi eserin kökeninde bulunan ve zihinsel hayatımız için özel yeri olan bir fantazinin keşfedilmesini sağlar. Bu cinsten fantaziler bilinçdışı, çocuksu ve duygusal anlamda yüklü oldukları için, bunların keşfi ancak psikanaliz yoluyla mümkün olabilir.” (Cebeci, 2015: 188)

Edebiyat ve psikanaliz arasında psikanalizin ortaya çıktığı günden itibaren sıkı ilişkiler kurulduğunu söyleyebiliriz. Freud psikanalitik bulgularını edebiyat eserleri ile gerekçelendirmiş, edebi eserlerin yorumundan da yararlanmıştır. Bu noktada psikanaliz

açısından eserin biçimi, konusu, dili gibi konulardan çok edebi eseri yaratan sanatçının ve kahramanların kişiliği ile ilgili yorumlar önem taşımaktadır (Öztürk, 1993: 16). “Freud’un kişilik ile ilgili görüşleri ve edebiyat eserleri üzerine yaptığı yorumlar, yirminci yüzyılda etkili bir edebiyat ve eleştiri kuramının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sanatsal yaratmada çocukluk döneminin, kişilik katmanlarının ve kişilik katmanları arasında doğan gerilimin, bastırmanın düş kurmanın ve yüceltmenin etkisi büyüktür. Katmanlar arasındaki gerilim kimi kişilerde sanat eseri olarak nesnelleşmektedir.” (Öztürk, 1993: 19) Bu bağlamda psikanalitik kuramın yaratmada ilhamın yerine kişilik katmanları arasındaki gerilim ve çatışmayı ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

İnsan ruhunun söze yansımaları olan edebiyatın psikanalizle ortaklık kurduğunu; çünkü her ikisinin de insan ruhu üzerinde durduğunu (Şen, 2012: 12) ifade etmekte olan Can Şen psikanalist edebiyat kuramının edebiyat sanatına ve bilimine olan katkılarına şu şekilde maddeleştirmiştir:

1- Şair ve yazarlar, tıpkı psikanalizin edebi eserlerden yararlandığı gibi, eserlerini oluştururken psikanalizin verilerinden yararlanarak psikolojik olguları eserlerinde konu ya da fon olarak kullanabilirler.

2- Bir anlatı metninde (hikâye, roman, tiyatro vb.) yer alan kahramanların ruhsal durumları sanki gerçek bir insanlarmış gibi psikanaliz yardımı ile çözümlenebilir.

3- Bir şiirin temasını ya da fonunu oluşturan duygu ve düşünceler psikanaliz yardımıyla incelenebilir.

4- Bir şair ya da yazarın eserlerinden yola çıkılarak psikolojisi tespit edilebilir ya da yazarın psikolojisi hakkındaki bulgular kullanılarak eseri tahlil edilebilir.” (Şen, 2012: 12-13)

Psikanalitik yöntemin edebi eserden yola çıkmak suretiyle sanatçının iç dünyasını ortaya çıkardığını ifade eden Mustafa Karabulut’a göre, “kişinin bastırılan, bilinçaltına itilen, açığa çıkarılamayan cinsel, duygusal, psikolojik isteklerin açığa çıkarılmasında psikanaliz yöntemin önemli rolü vardır.” (Karabulut, 2013: 19)

Psikanalitik edebiyat kuramında bazen eserden sanatçıya gidilirken bazense sanatçıdan hareketle eser hakkında değerlendirmeler yapılabilmektedir. “Sigmund Freud’un kurucusu olduğu psikanaliz çalışmalarına dayanan, zamanla başka bilim adamlarının ve edebiyat araştırmacılarının çalışmalarının eklenmesiyle birlikte genişleyen ve çeşitlenen *psikanalitik eleştiri* metodu, insan davranışlarının kökenini ve gizli kalmış yanlarını ortaya çıkarmada geniş imkân sağlaması, sanatkarların psikolojik dünyalarının çözümlenmesi, sanatkar-eser bağının kurulması, edebî metinlerin yorumlanması ve anlamlandırılması bakımından dikkate değer bakış açıları getirir.” (Gariper ve Küçükcoşkun, 2009: 22) Bu noktada psikanalitik edebiyat kuramında karşımıza sanatçıdan esere, doğrudan eserden sanatçıya ve esere yönelik olmak üzere üç bakış açısının çıktığını söylemek mümkündür.

Sanatçıdan esere giden psikanalitik edebiyat kuramına göre “yazarın yaşadığı hayatı, çocukluğu, eğitimi, çevresi, arkadaşları, hastalık ve nevrozları, ruhsal durumu, cinsel kompleksleri, bilinçaltı vb. sanat eserinin açıklanmasında, anlaşılmasında rol oynar. Freud’un ulaştığı bulgular değişik biçimlerde yazar-eser-okur ekseninde ele alınmıştır. Psikanaliz verileri sadece yazarın kişiliği ile değil onun eserlerinde yarattığı tip ve karakterlerle de ilgilenir.” (Kolcu, 2015: 176) Çünkü yazarın psikolojik yapısı ile yarattığı karakterler arasında ilişki kurmak olasıdır. Eser kendisini yaratan yazarın kişiliğini ve ruhsal durumunu bir şekilde yansıtmaktadır. İnsan bazı nevrotik durumlara, içgüdüler, itiler ve dürtüler içinde karmaşaya

sahiptir. İçinde yaşadığı toplumsal hayat, kanunlar, gelenek ve töreler, genel etik kurallar onun bu dürtülerini bastırmasına neden olmaktadır. Ama insan bu dürtülerden kolayca vazgeçememektedir. Bu noktada insan hayalgücü ile bu istek ve dürtülerine erişmeye çalışmaktadır. Yazar bu hayalleri sanat yoluyla açığa çıkarmaktadır. Yazar sıradan insanın söylemekten, açığa çıkarmaktan çekindiği istek ve dürtüleri cesaretle ortaya koymaktadır. “Genel kanaat yazar ve sanatçıların psikanalitik incelemeye yatkın olmalarının nedeni eserlerinde bir bakıma kendilerini ele vermeleri ve yaratım esnasında özgür davranmalarındır. Her türlü tabu ve yasaktan uzak iyi ya da kötü eserler verme özgürlüğüne kavuşan sanatçı içinden geldiği gibi davranacaktır.” (Kolcu, 2015: 182) Bu kuramda yazarın bilinçaltı ile ilgili önemli veriler sunacak ve eserin anlaşılması noktasında etkili rol oynayacak olan ayrıntılı ve eksiksiz biyografisi önemsenmektedir.

Eserden sanatçıya giden psikanalitik edebiyat kuramında ise edebi eserden yola çıkılarak yazarın kişiliği ve karakterinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. “Her sanatkârın eserinde şahsiyetinin izlerini bulmak mümkündür. Eser, yazarından ayrı düşünülüğünde metnin edebî yönü ve kıymeti üzerinde durulur. Her eser, sanatkârın dışında var olsa da, ondan izler taşır.” (Kavaz, 1999: 50) diyen Kavaz’a göre; “sanatkârı, eserlerine bütün olarak bakmadan değerlendirmemiz, dâima yanıltıcı ve eksik olur.” (Kavaz, 2005: XIII)

Esere yönelik psikanalitik edebiyat kuramında edebi eserdeki karakterlerin psikanalitik açıdan çözümlenmesi amaçlanmaktadır. “Bu kuramın ana fikri eserde var olan nevrotik figürler ile cereyan eden nevrotik durumların psikanalitik veriler ışığında incelemek ve eserin değerlendirilmesine katkıda bulunma olarak özetlenebilir.” (Kolcu, 2015: 187)

1.2. Cahit Sıtkı Tarancı ve Şiiri Üzerine

Cumhuriyet döneminin önemli şairlerinden birisi olan Cahit Sıtkı (1910-1956) çocukluğunun ilk yıllarını Diyarbakır’da geçirmiştir. Orta öğrenimi için İstanbul’a gönderilen şair burada karamsar bir ruh hâline bürünür. Onun İstanbul’dan ailesine gönderdiği mektuplarda yalnızlık ve kötümserlik duyguları hakimdir. “Fransız romantiklerini okuyan şair, okuduklarından esinlenerek yalnızlığını, karamsar ruh hâlini, coşkulu bir şekilde mektuplarında anlatır. Şairin kardeşine ve annesine yazdıklarında geliştirdiği içten, duygu dolu anlatımlar; onun estetik terbiyesinin gelişmesinde önemli ilk adımlar olmuştur.” (Koçak, 2004: 1) Galatasaray Lisesi’nde okurken tanıştığı Ziya Osman Saba aracılığıyla Baudelaire’i tanır. Özellikle Baudelaire ve Verlaine gibi sembolist şairlerin şiirlerinden etkilenir. Bu etkiyi kendi kişilik özellikleri, dünya görüşü ve estetik anlayışıyla birleştirmek suretiyle kendine özgü simgesel lirizme dayalı şiirini vücuda getirir. Kendisini bulunduğu ortama yabancı hisseden şairin ilk şiirlerine bu durumun yansıdığını görmek mümkündür. İçinde bulunduğu çevreye ve yaşadığı olaylara kötümser bir bakış açısıyla yaklaşan şair yoğun bir umutsuzluğun pençesinde kıvrınmaktadır. Diyarbakır’dan ayrılış “cennet saydığı bu saadet diyarından sürüldüğüne, kovulduğuna inanan şairin çocuk ruhunda derin yaralar açmış ve okulda okuduğu sembolist şairlerin de etkisiyle kendine mahsus bir karamsarlık felsefesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.” (Korkmaz, 2014: 87)

Şair olmayı hayatının tek amacı hâline getirmiş olan Tarancı için “okul, dersler ve başarması gereken sınavlar; dış dünyanın bu düş gezegenine kötü ve aykırı nitelikli dayatmalarıdır. İstedikleriyle olanlar arasındaki çatışmayı ruhunun derinliklerinde yaşamakta ve ekseriya olanların baskısı altında ezilmektedir.” (Korkmaz, 2014: 25)

Kendi hayalleri ile ailesinin istek ve beklentileri arasında kalan şair “sürekli ‘daha iyi olacağı’na dair sözler vermektedir. Fakat şiirden başka her şeye boş vermiş olan şair için bu

sözler de su üstüne yazılmış yazılar gibi boş ve anlamsızdır; zira derbeder ve bohem yaşantı biçimi disiplinli, kurallı ve genelgelere/kurallara bağlı bütün dünya işlerinin kapılarını kendisine kapatmıştır. Ama ailesi onu yine de okumaya zorlamaktadır.” (Korkmaz, 2014: 29) Okul hayatını her fırsatta ikinci plana atan şair âdeta hayatını şiire adamıştır. Kız kardeşine yazdığı bir mektubunda şair, bunu “Sanat, şiir benim için bir teselli vesilesi, bir kurtuluş kapısıdır. Ona dört elle sarılmaklığım tabii bir neticedir. Tutduğum yegâne dal. Bu da kırılırsa ben ne olurum Nihal Abla!” (Tarancı, 1989: 31) sözleriyle ifade etmektedir. Hayatında yaşadığı olumsuzlukları, çirkin olduğunu düşünmesi, ruhi sancılarını şiir vasıtasıyla olumlamaya çalışan şair “şiiri sığınılacak kutsal bir mabed olarak görür.” (Korkmaz, 2014: 53)

Tarancı âdeta şiir sayesinde hayata bağlanmakta, mutluluğu şiirde bulmaktadır. İlk şiirlerinde Fransız simbolistlerinin, Ahmet Haşim ve Necip Fazıl’ın etkileri görülmektedir. Onun ilk şiirlerinde “dünya ile ilk hesaplaşma noktasında yalnız kalmış bir insanın kötümser, kararsız ve mutsuz serzenişleri hakim tema olarak işlenmiştir.” (Korkmaz, 2014: 54-55)

O, hayal ve duygu açısından zengin, bireysel yaklaşımın hakim olduğu kendine has bir şiir anlayışına sahiptir. İlk şiir kitabı *Ömrümde Sükût* 1933’te yayımlanır. 1933-1946 yılları arasında yazdığı şiirlerinden yirmi sekizine yer verdiği *Otuz Beş Yaş* isimli ikinci şiir kitabında olgunluk dönemi şiirleri yer almaktadır. Bu kitapta yer alan şiirlerde ana tema “çok sevdiği hayata, yaşamaya bağlılık ile hayatın en büyük realitesi ölüm karşısında duyduğu derin korku ve endişe(dir).” (Göçgün, 1987: 151) Bu noktada Ramazan Korkmaz’ın “şairin ilk şiirlerindeki kültürel arka planı kaybetmiş ölüm korkusu, bu sefer yaşamayı bir din gibi benimseme ve sevme anlayışı gereği onu kaybetme endişesine dönüşür.” (Korkmaz, 2014: 63) şeklindeki tespiti dikkate değerdir. 1952 yılında Varlık Yayınevi tarafından yayımlanmış olan üçüncü şiir kitabı *Düşten Güzel*’de yer alan şiirlerde tematik değişim söz konusudur. Bu kitapta aşk teması ağır basmaktadır. Bu kitapta yer alan şiirlerinin çoğunu eşi Cavidan Hanım’la tanıştıktan sonra kaleme almıştır.

Cahit Sıtkı Tarancı’nın şiirlerinde işlediği başlıca temalar olan ölüm, aşk, yalnızlık, geçmişe duyulan özlem, kadın, kötümserlik, sıkıntı, bunalım, yaşama ve insan sevgisi hiçbir insanın ilgisiz kalamayacağı konular olup her devirde her insanın hayatıyla özdeşleşebilecek temalardır. O insanlığın duygu ve hayallerini şiirleştirmiştir. (Karataş, 2013: 61)

Cahit Sıtkı Tarancı’yı geleneksel etikle vicdani kişilik arasındaki mücadelenin şairi olarak niteleyen Himmet Uç’a göre şair, “yaşamı düzenleyen bilinçli bir etik duygusuna sahip değildir. Bazen içten gelen bir aydınlanmayla kendini sorgulasa da bu şaire yeni bir yaşam tarzı sağlamaz ve bir arzunun ötesine geçemez.” (Uç, 2013: 69)

Sanatıyla tabiatı ve yaşamı önemli ölçüde uygunluk göstermekte olan Cahit Sıtkı, kız kardeşi Nihal’e yazdığı mektupların birinde “şiirim ömrümün enstantaneleridir.” (Tarancı, 1989: 25) demektedir. Bu noktada “şiir ve mektuplarından anlaşıldığına göre, yaşama sevinciyle yeryüzüne gelmesine rağmen Cahit Sıtkı Tarancı, hayata kötümser bir genç insan olarak atılır. Yaşamak sevinci ve arzusuyla dolu bir genç insan bakışıyla her şey aleyhine işliyor gibi görünür. Kuruluşuna katılmadığı bir dünyada kendi benliğinden başlayarak hayat, onun için olumsuzluk yüklenen psikolojisiyle kapana dönüşür.” (Gariper, 2013: 138) Gariper’in gençlikten olgunluğa giden süreçte şairin mizacı ve ruh dünyası ile ilgili tespitleri onun psikolojik yapısına ışık tutmak noktasında dikkate değerdir: “Cahit Sıtkı Tarancı, hassas yaratılışlı bir çocuk olarak dünyaya gelir. Kendini ve ötekini algılama sürecinde buna zayıf ve küçük bünyesinin semptomu, çirkin yaratılmış olduğu kompleksi eklenir. Öğrenim için evden ve annesinden uzaklaşması yabancı bir dünyayla karşılaşmasını getirir. Kendisiyle ve dış

dünyayla uyuşamaması, yalnızlık ve terk edilmişlik duygusunu peşinde sürükler. Başta babası olmak üzere aile fertlerinin beklentilerini karşılayamaması psikolojik çöküntüyü derinleştirir. Böyle bir durumda iç dünyasında eve ve anne rahmine dönme arzusunu büyütür. Fakat, dönüş kapılarının kapanmışlığı karşısında genç şair, arzusu dışında içine atılmış olduğu dünyayı, evreni yurtlaştırmaya çalışır. Bir yığın uğraştan sonra uyum içerisine girmeye başladığı, hayatının başlıca amacı kıldığı, şiir sanatıyla tutunma çabası içinde olduğu dünyanın onun nimetlerinin büyüleyici güzelliğinin ölüm tehdidiyle kesintiye mahkûm olduğunu görür. İşte bunu aşmanın yolu kapalıdır.” (Gariper, 2013: 151)

Şair, Ziya Osman Saba’ya yazdığı mektuplarda yaşamaya olan sevgisini ve ölümü aklına getirmek istemediğini “Yaşamamın Don Juan’ıyım, hayatı her şeyiyle çok ama pek çok seviyorum.” (Tarancı, 2016: 93), “Şimdiyse, gözlerimle, ellerimle, ayaklarımla, kalbimle ve kafamla, hasılı her şeyimle hayata bağlıyım; ölümü aklıma getirmek istemiyorum.” (Tarancı, 2016: 271) cümleleriyle ifade etmektedir. Onun bu düşüncelerinin yansımaları şiirlerinde karşımıza çıkan yaşamı sevmek ve ölümden uzak olmak temalarında kendini göstermektedir. İnaltekin’e göre de “ölüm, onun arzularına giden yolun üstünde duran yegâne engeldir. O, ölümü idrak etmek yerine ondan kaçmayı, ona karşı durmayı tercih etmiştir.” (İnaltekin, 2013: 224)

Ölüm temasını şiirlerinde işleyen şairlerin başında gelen Cahit Sıtkı Tarancı’nın ölümü hiçbir zaman kabullenmek istemediğini görmekteyiz. Bunun başlıca nedenleri onun inancı ve psikolojik yapısında aranmalıdır. “C. Sıtkı ölümü idrak edememiştir. Bu yüzden ölümden kaçmayı, ondan korkmayı kurtuluş olarak görmüştür. Aslında ölümden kaçısın, ölümün kucağına düşmek olduğunu da bilir. Yine de onu kabullenememiştir. Ölüm korkusu şairin hayatını alt-üst etmiştir. Tarancı’nın ölüm korkusu, psikolojik bir sendromdur. Onun ölümden kaçmak veya korkmak şeklindeki *cam tavanı* hayatı boyunca hep var olmuştur.” (İnaltekin, 2013: 240) Ramazan Kaplan da ölümün şair de bir ıstırap kaynağına dönüşmesini onun “ölümü algılayış ve ifade edişinde bir inanç sorunu yaşaması, ölüm gerçekliği karşısında ruhunu teskin edecek donanıma sahip olmamasıyla” (Kaplan, 2013: 283) açıklamanın mümkün olduğunu dile getirmektedir.

Şiir türünden edebi eserlerin çözümlenmesi noktasında “psikanaliz tekniğinin en önemli amaçlarından biri şairin yalnızlık ve ölüm kaygısından kaynaklanan duygularını ifade etmek üzere kullandığı imgeleri, sembolleri, motifleri ve metaforları şairin özgeçmişi ve psikolojik yapısıyla ilişkilendirerek açığa çıkarmak ve anlamlandırmaktır.” (Sağlam, 2014: 241) Bu çalışmada Cahit Sıtkı Tarancı’nın *Değirmen* şiiri psikanalitik edebiyat kuramı açısından okunmaya çalışılacaktır.

CAHİT SITKI TARANCI’NIN “DEĞİRMEN”İ

Suyun kurusun kanadın kırılısın değirmen

Yetişir beni üğüttüğün

Bırak cahilliğim saflığım gitmesin elden

Bilmek yanmakmış büsbütün

Ben ettim sen etme kuzum değirmenci baba

Boşuna değil bu telâş
 Öğrettiğin acı şeyler gelmiyor hesaba
 Mola ver dönmesin bu taş

Allahını seversen yarıda kes bu işi
 Sürmesin bu korkulu düş
 Rüzgâr dalda bırakır yarı olmuş yemişi
 Tam olanı düşürürmüş (Sâmanoğlu, 1988: 118).

1. Bilinçaltının Bilinç Düzeyine Çıkışı

Cahit Sıtkı Tarancı'nın 1948 yılında yayımlanmış olan *Değirmen* şiirindeki yoğun ölüm kaygısına dayalı olarak şairin nevrotik kişiliği göze çarpmaktadır. Şairin âdeta kişiliğinin bir parçası hâline gelmiş olan endişenin kökeninde yer alan en önemli olgulardan biri çok sevdiği hayatı kaybetme korkusudur. Onun yoğun üzüntü ve ıstırap duygularının altında ölüm kaygısı yatmaktadır, bu da onda nevrotik bir kişiliğe sebep olmaktadır. *Değirmen* şiirinde bunun yansımalarını görmekteyiz. Şair hayatın akışını onu an-be-an ölüme yaklaştıran korkulu bir düş olarak nitelemekte, ölmek istemediğini vurgulamaktadır:

Allahını seversen yarıda kes bu işi
 Sürmesin bu korkulu düş
 Rüzgâr dalda bırakır yarı olmuş yemişi
 Tam olanı düşürürmüş

Şairin nevrotik kişiliğine bağlı olarak hayatla ilgili çok karamsar olduğu, kendi öz sorumluluğunu kabullenmek yerine bu sorumluluğu ve kendi içinde yaşadığı kaygılı ruh dünyasını kendisi dışındaki nesnelere yönlendirdiği ve yaşadığı olumsuzluklar ile ilgili hayatı sorumlu tuttuğu görülmektedir. Ego (benlik) gelişimi sağlam olan yetişkin bireylerde kaygılı bir ruh hâline çok sorunlarla baş edebilen bir ego bütünlüğü beklenmektedir. Oysa şair nevrotik kişiliği nedeniyle hayatı çok zor olarak görmektedir. Hayatta yaşadığı tecrübeleri kendisini geliştirici bir unsur gibi düşünüp olumlu duygu hissetmek yerine, bu tecrübelerin tümünü anlamsızlaştırmakta, acı bir tecrübe olarak görmektedir. Kendi benliğinde yaşamış olduğu değersizlik ve anlamsızlık duygusunu yansıtmaya yaparak kendi dışındaki nesnelere aktarmakta ve değersizlik duygusunun sebebini dış nesnelere ve hayatta aramaktadır. Şairin yok olmaktan yani ölmekten korktuğunu ve bu ölüm kaygısı nedeniyle hayatı tamamen anlamsızlaştırdığını görmekteyiz. Bu noktada aslında şair kendi öz değerini anlamsızlaştırmaktadır.

Karamsar bir ruh hâline sahip olan şairin şiirde bu karamsarlığının dozunun daha da arttığını ve bunalım noktasına dayandığını görmekteyiz. Bunalımı o kadar derindir ki iş beddua etme boyutuna kadar gelir:

Suyun kurusun kanadın kırılısın değirmen
 Yetişir beni üğüttüğün

Hayata gelmek ontolojik bir problem alanı olup hayata gelmeye müdahale edemeyen birey, bu kez büyümeye karşı isyan etmektedir. Büyümenin, büyüdükçe bir şeyler öğrenmenin beraberinde getireceği sorumlulukların bilincinde olan şair bunun önüne geçebilme isteğini dile getirmektedir:

Ben ettim sen etme kuzum değirmenci baba

Boşuna değil bu telâş

Öğrettiğin acı şeyler gelmiyor hesaba

Mola ver dönmesin bu taş

İnsan doğası gereği ebedi yaşamayı, ölümsüz olmayı istemekte; asla yokluğa gitmeyi arzulamamaktadır. Cahit Sıtkı'nın bu şiirinde de ölüm korkusuyla birlikte arka planda kendini hissettiren ebediyet isteğinin olduğunu görmekteyiz:

Allahını seversen yarıda kes bu işi

Sürmesin bu korkulu düş

Rüzgâr dalda bırakır yarı olmuş yemişi

Tam olanı düşürürmüş

Aradığı saadetin aslında şiirde olduğunu zanneden Tarancı'nın inanç bakımından bir zaafiyet içinde bulunduğunu ifade eden İnaltekin'e göre; "şairin yaşadığı ruhi sarsıntıların, geçirdiği buhranların temelinde yatan belki de en önemli sebepleten birisi de onun, dini vecibelerde hem inanış, hem de yaşayış bakımından büyük bir eksiklik içinde olmasıyla ilgilidir." (İnaltekin, 2013: 230-231)

Catih Sıtkı'daki inanç krizine dikkat çeken isimlerden birisi de Murat Kacıroğlu'dur. Kacıroğlu'na göre Cahit Sıtkı'nın yaşadığı inanç krizi tam anlamıyla inkara dönüşmemiş, bir ikilem ve kararsızlık düzeyinde kalmıştır. Dindar bir ailede yetişen şair, buna rağmen çağının ve neslinin yaşadığı inanç bunalımından nasibini almıştır. Bu durumun onun almış olduğu eğitimle de bir alakası bulunmaktadır. Saint-Joseph ve Galatasaray Lisesi'nde aldığı eğitim şairin kişiliği ve psikolojisi üzerinde etkiye sahip olmuş, bu dönemde pozitivist fikirlerin etkisinde kalmış olan şairin geleneğin şekillendirdiği dünya görüşünün dışına çıktığı görülmektedir. (Kacıroğlu, 2013: 499-501)

Cahit Sıtkı'nın hayata bakışındaki karamsarlığın onu açıkça ya da sezdirme yoluyla hep ölüm düşüncesine sürüklediğini dile getiren Kabaklı'ya göre şair "dinî-tasavvufî bir inancı olmadığı için ölümü yenemez, kader olarak kabullenemez." (Kabaklı, 1966: 261)

Şair bütün hayatı boyunca kaçınılmaz sonucu yani ölümü bir felaket olarak zihninde taşımıştır. İnanç ve ölüm korkusu arasında ters bir orantı vardır. İncanın artmasına paralel olarak ölüm korkusu azalmaktadır. Günahkar olduğunu düşünme, ölümsüzlük arzusu şairin zihnini sürekli meşgul etmekte onu ruhi bunalımlara sürüklemekte; yaşı ilerledikçe hayatı anlamsızlaşmaktadır. Şair ölümü yokluk olarak görmekle, öte dünyanın varlığından şüphe duymakla birlikte günahlarının bilincinde olduğu için de kendisini inancına dayalı bir mahcubiyet içerisinde hissetmektedir. Bu noktada şair *Değirmen* şiirinde benzer hissiyatlarını dile getirmektedir.

Şairin "Bilmek yanmakmış büsbütün" mısrasında bilmek fiili ile kastettiğinin idrak etmek olduğunu, idrakın beraberinde birtakım sorumlulukları da getirdiğini ve bu durumun şairi hiç de mutlu etmediğini söylemek mümkündür. İncanın gereklerini yerine getirmek de

bir sorumluluktur, oysa şair inanca ilişkin şeyleri idrak etmekte; ancak gereklerini yerine getirmemektedir. Bu da onu huzursuzluğun pençesinde kıvrandırmaktadır.

2. Bilinçaltının Yansımaları: İmgeler

Psikanalizde çağrışım gücünün derinliği ile doğrudan ilgisi olan imgelerin mühim bir yeri vardır; çünkü imge şairin bilinçaltının bilince yansımaları sonucunda vücuda gelmekte; onun bilinçaltını yansıtmaktadır. İmge şairin dışarıdan aldığı malzemeye ruh süzgecinden geçirip kendine özgü anlamlar yükleyerek oluşturduğu bir unsurdur. Kaynağı şairin bilinçaltına dayanan imgeler psikanalitik edebiyat kuramı ile şiire bakışta önemli malzemeler sunmaktadır.

Cahit Sıtkı'nın şiirlerindeki imge dokusu onun psikolojisi, kültür birikimi ve estetik tercihleri ile doğrudan ilgilidir. "Gençlik yıllarında ailesinden uzak kalması, yatılı okulda yaşadığı uyumsuzluklar, okul arkadaşlarının yaşadığı aşkları yaşayamamak, şehir hayatının verdiği yalnızlık duygusu, ayrıca çirkin olduğuna dair yaşadığı kompleks; ruhunda bilinçten bilinçaltına uzanan parçalanmalara neden olur. Bu etkiyi, şiirinde kurduğu hayal dünyasına yansıtır." (Koçak, 2004: 18)

Şairin hayallerini denetleyen duygulardan biri olan ölüm şiirlerinde çeşitli imgeler aracılığıyla somutlanmıştır. *Değirmen* şiirinde, şiire isim de olan **değirmen** imgesi ile hayat, insanoğlunun faniliği, hayatın öğütücü acımasızlığı anlatılmaktadır. Şair gençliğinin değirmen tarafından öğütüldüğünü düşünmektedir. Hayat akıp geçmekte, ömür yavaş yavaş tükenmekte, ölüm yaklaşmaktadır.

Şairin şiirinde kullandığı değirmen imgesi "yaşanan gerçeklerin zaman boyutundaki kendiliğinde akışı, kaderin insanı yok etmesi olarak telakki edilir." (Korkmaz, 2014: 215)

Şiirde değirmenci baba imgesi kaderi, değirmen taşının dönmesi imgesi hayatın akışını ifade etmek için kullanılmakta olup, mola vermek söz grubu ile şairin anlatmak istediği onu ölüme doğru sürükleyen hayat akışının durmasıdır:

Ben ettim sen etme kuzum **değirmenci baba**

Boşuna değil bu telâş

Öğrettiğin acı şeyler gelmiyor hesaba

Mola ver dönmesin bu taş

Hayatının ölüme doğru sürüklenmesini korkulu düş imgesi ile ifade eden şair, **rüzgâr** kelimesini zaman, **yemiş** kelimesini de insanı karşılayacak şekilde kullanmaktadır. Bu noktada **yarı olmuş yemişin dalda kalması** hayatta kalmak anlamına geliyorken, **tam olanın rüzgar tarafından düşürülmesi** ile ölmek kastedilmektedir.

Cahit Sıtkı şiir boyunca hayatını değerlendirmekte, zamanın yaşamdan ölüme doğru giden akışından duyduğu kaygıyı bilinçaltından süzülen imgelerle etkili bir şekilde ifade etmektedir.

3. Yaşam-Ölüm İçgüdüleri

Freud'a göre insanda yaşam ve ölüm olmak üzere iki temel dürtü bulunmaktadır. Bu dürtüler arasında çatışma söz konusudur. Ölüm dürtüsü insanın hayatında anksiyete şeklinde görülebilmektedir. Ölüm dürtüsü birçok şairin şiirinde ölüm teması şeklinde yansımaları

bulmuştur. Bu şairlerden birisi de Cahit Sıtkı Tarancı'dır. Şairin ölüm temasını işlediği kimi şiirlerinde ölüm-yaşam tezadı gözler önüne serilmekte, şair yoğun bir ölüm korkusunun yanı sıra yaşama ve sonsuzluk isteğini de dile getirmektedir. Şair yaşamı ne kadar benimsemişse ölümü o kadar kabullenememiştir; ancak bir yandan da ölümün kaçınılmaz olduğunun farkındadır ve bu nedenle çaresiz hissetmektedir.

Değirmen şiirinde de ölüm-yaşam tezadı içinde ölmek istemeyen sonsuza kadar yaşamak için âdeta çırpınan bir insan vardır karşımızda. Bunun için kadere yalvarmakta ve hayatın akışının durmasını, onu ölüme sürüklememesini istemektedir.

2. SONUÇ

Edebiyat ve psikoloji birbirine çeşitli açılardan imkanlar sağlayan bilimlerdir. Edebiyatçılar psikoloji ve onun verilerinden yararlanarak edebi eserlerini kaleme alabilecekleri gibi, psikoloji de edebi metinleri kendisi için malzeme olarak kullanabilmektedir. Psikanalistlere göre sanatçının ruhi yapısı ile edebi eseri arasında ilişki bulunmaktadır. Psikanalitik edebiyat kuramı sanatçıdan hareketle esere, eserden hareketle sanatçıya ilişkin verilere ulaşılabileceğini düşünmektedir. Sanatçının edebi eseri vücuda getirirken içinde bulunduğu psikoloji ile eserdeki psikolojik atmosfer arasında ilişki bulunmaktadır. Edebi eserde sanatçının iç dünyasından, psikolojisinden izler mevcuttur.

Cahit Sıtkı psikanalizmin bilinçaltına dönük yöntemlerini şiirlerinin bazılarında kullanmış olup, bu durum onun hayallerinin dayandığı kaynakları görmek noktasında önemlidir. *Değirmen* şiirinde şairin bilinçaltındaki kaygıların bilinç düzeyine çıktığını görmek mümkündür. Şiirde hayatı boyunca yoğun bir ölüm korkusunun pençesinde kıvranmış olan şairin derin bir sonsuzluk arzusunu ifade ettiğini söyleyebiliriz. Şairin ölüme dönük bu korkularının inancının gereklerini yerine getirememiş olmaktan kaynaklandığı şeklinde bir tespit çok da yanlış olmayacaktır. Şiirin, bilinçaltındaki hayallerin özgün yansımaları olan imgeler yönünden zenginliği dikkati çekmektedir. Şiirde ölüm-yaşam tezadı, şairin iç dünyası ile dış dünya arasındaki çatışma ile somutlanmıştır.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- CEBECİ, O. (2015). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, 3. bs., İstanbul.
- EMRE, İ. (2005). *Edebiyat ve Psikoloji*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- GARİPER, C. (2013). "Sanatkârın Bir Genç Adam Olarak Portresi: Cahit Sıtkı Tarancı", (Ed.) TİMUR, K. ve ULUDAĞ, M. E., *Doğumunun Yüzüncü Yılında Uluslararası Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- GARİPER, C. ve KÜÇÜKCOŞKUN, Y. (2009). *Dionizyak Coşkunun İhtişam ve Sefaleti: Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanına Psikanalitik Bir Yaklaşım*, Akademik Kitaplar, İstanbul.
- GÖÇGÜN, Ö. (1987). "Cahit Sıtkı ve Şiir Sanatı", *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 4: 149-162.
- İNALTEKİN, A. (2013). "Cahit Sıtkı Tarancı'nın Edebi Kişiliği ve Poetik Düşüncesi", (Ed.) TİMUR, K. ve ULUDAĞ, M. E., *Doğumunun Yüzüncü Yılında Uluslararası Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- KABAKLI, A. (1966). *Türk Edebiyatı*, C. III, Türkiye Yayınevi, Ankara.
- KACIROĞLU, M. (2013). "Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirinde Özne-Ben'in Metafizik Bunalımı", (Ed.) TİMUR, K. ve ULUDAĞ, M. E., *Doğumunun Yüzüncü Yılında Uluslararası Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- KAPLAN, R. (2013). "Cahit Sıtkı'nın Şiirinde Ölüm", (Ed.) TİMUR, K. ve ULUDAĞ, M. E., *Doğumunun Yüzüncü Yılında Uluslararası Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- KARABULUT, M. (2013). *Edip Cansever'in Şiiri Psikanalitik Bir İnceleme*, Öncü Kitap, Ankara.
- KARATAŞ, T. (2013). "Her Okurun Şairi: Cahit Sıtkı Tarancı", (Ed.) TİMUR, K. ve ULUDAĞ, M. E., *Doğumunun Yüzüncü Yılında Uluslararası Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- KAVAZ, İ. (1999). *Sait Faik Abasıyanık*, Şûle Yayınları, İstanbul.
- KAVAZ, İ. (2005). *Belgelerle Âkif Paşa ve Eserleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KOÇAK, E. (2004). *Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirinde Hayaller*, Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- KOLCU, A. İ. (2015). *Edebiyat Kuramları*, Salkımsöğüt Yayınevi, 4. bs., Erzurum.
- KORKMAZ, R. (2014). İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı, Akçağ Yayınları, 2. bs., Ankara.
- MORAN, B. (1988). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, 7. bs., İstanbul.
- ÖZTÜRK, N. (1993). "Psikanaliz ve Edebiyat", *İnsan Bilimleri Araştırmaları Yeni Harran Çevresi*, 4: 6-27.
- SAĞLAM, M. H. (2007). "Necip Fazıl Kısakürek'in Otel Odaları Şiirini Psikanalitik Edebiyat Kuramı Bağlamında Okuma Denemesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (33): 240-252.
- SÂMANOĞLU, G. (1988). *Cahit Sıtkı Tarancı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ŞEN, C. (2012). *Edebiyat İncelemelerinde Psikanaliz Kullanımı*, Divan Kitap, Ankara.

- TARANCI, C. S. (1989). *Evime ve Nihal'e Mektuplar*, (Hz.) ENGİNÜN, İ., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TARANCI, C. S. (2016). *Ziya'ya Mektuplar*, Can Yayınları, 2. bs., İstanbul.
- UÇ, H. (2013). "Cahit Sıtkı Tarancı'nın Etik Anlayışı", (Ed.) TİMUR, K. ve ULUDAĞ, M. E., *Doğumunun Yüzüncü Yılında Uluslararası Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

EXTENDED SUMMARY

Literature and psychology are sciences that provide opportunities for each other from various angles. The writers can write their literary works by using psychology and its data, and psychology can use literary texts as material for itself. According to psychoanalysts, there is a relationship between the spiritual structure of the artist and his literary work. Psychoanalytic literary theory thinks that the data related to the artist can be reached from the work and also the data related to the work can be reached from the artist. There is a relationship between the psychological atmosphere in the work and the psychology in which the artist creates the literary work. There are traces of the artist's inner world and psychology in the literary work.

Cahit Sıtkı has used the subconscious methods of psychoanalysis in some of his poems. To see the sources on which his dreams are based is important. In the poem of *Değirmen* it is possible to see that the subconscious concerns of the poet have increased to the level of consciousness. In poetry, we can say that the poet, writhed in the grip of an intense fear of death throughout his life, expresses a deep desire for eternity. It would not be wrong to conclude that the poet's fears of death stem from the failure to fulfill the requirements of his belief. The richness of poetry in terms of images, which are the original reflections of subconscious dreams, draws attention. Death-life contrast in the poem is embodied by the conflict between the poet's inner world and the outer world.